

HENRYK ZIMONŃ SVD

Lublin

MODLITWA U LUDÓW AFRYKAŃSKICH

Modlitwa jest aktem religijnym i podstawowym elementem kultowym każdej religii. Według F. Heilera modlitwa jest sercem i centrum każdej religii. Życie religijne poznajemy przede wszystkim przez modlitwę, a nie poprzez prawdy i instytucje religijne czy poprzez rytę i ideały etyczne¹. W ujęciu W. Jamesa „modlitwa jest prawdziwą duszą i istotą religii”².

Modlitwa jest rozmową człowieka z bóstwem i innymi istotami duchowymi. W znaczeniu szerszym możemy powiedzieć, iż każda komunikacja (słowna i niesłowna) człowieka z istotami nadnaturalnymi jest modlitwą. F. Heiler podaje następującą socjologiczną definicję modlitwy: „modlitwa jest żywym obcowaniem człowieka religijnego z osobowym i obecnym w doświadczeniu Bogiem, obcowaniem, które odzwierciedla formy ludzkich stosunków społecznych”³. Zdaniem Heilera trzy momenty tworzą wewnętrzną strukturę przeżycia modlitwy: wiara w żywego i osobowego Boga, wiara w Jego rzeczywistą obecność i dramatyczne obcowanie z Bogiem, którego obecność człowiek przeżywa⁴.

Modlitwa jest jednak czymś więcej niż rozmową i komunikacją, a więc narzędziem porozumiewania i dzielenia się myślami i ideami. Jest ona – używając określenia Heilera – „żywą komunią”, wymiarem samego życia. Modlitwa jest nie tylko słownym aspektem kultu czy rytuału religijnego, a więc

¹ F. H e i l e r. *Das Gebet. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung*. 2. Aufl. München 1920 s. 2. Zob. również W. B. K r i s t e n s e n. *The Meaning of Religion. Lectures in Phenomenology of Religion*. 3rd ed. The Hague 1971 s. 417; M. R u s e c k i. *Istota i geneza religii*. Warszawa 1989 s. 73 n.

² *Doświadczenia religijne*. Warszawa 1958 s. 421.

³ *Das Gebet* s. 491.

⁴ Tamże s. 489.

wyłącznie „słownym rytem” Jest ona istotną czynnością czy zasadniczą dyspozycją człowieka religijnego. Stanowi podstawę i fundament kultu⁵

Modlitwa jest komunikacją i komunią. W poszukiwaniu afirmacji i ubogacenia swojego życia, czciciel otwiera się na inną osobę lub inne osoby. Modlitwa wprowadza modlącego się do świadomości innego, otwiera go na nową rzeczywistość. Jako jeden z wymiarów życia modlitwa przekracza i reinterpretuje każdą społeczną relację i społeczne doświadczenie. Modlitwa jest sposobem życia, żywą komunią, nie ograniczoną tylko do formalnego wypowiedania słów czy formalnej komunikacji. Podobnie jak wiara, modlitwa może mieć różny stopień intensywności⁶.

W ujęciu Z. J. Zdybickiej „zasadniczym zadaniem wszystkich postaci modlitwy jest coraz pełniejsza wewnętrzna integracja człowieka oraz aktualizacja jego więzi z Bogiem i wzajemnej między ludźmi”⁷

Przedmiotem tego artykułu będzie przedstawienie i analiza modlitwy praktykowanej u różnych ludów Czarnej Afryki. Dane dotyczące ludu Konkomba z północnej Ghany zebrane zostały w czasie etnoreligioznawczych badań terenowych, które przeprowadziłem wśród tego ludu w rejonie Saboby od lipca 1984 do stycznia 1985 r. oraz od września 1990 do sierpnia 1991 r.

I. RODZAJE I OKOLICZNOŚCI MODLITWY

Większość afrykańskich modlitw ma charakter spontaniczny oraz improwizowany. Kompozycja modlitwy zależy od osoby, która ją wypowiada. W modlitwie mogą powtarzać się niektórzy adresaci, pewne zwroty oraz prośby, ale tekst modlitwy tworzy dowolnie modlący się człowiek. Wśród modlitw wypowiedzianych przez Konkombów w czasie sprawowania różnych rytuałów agrarnych nie spotkamy identycznych tekstów⁸.

A. Shorter rozróżnia trzy typy modlitw afrykańskich: hymny, litanie i krótkie modlitwy rytualne. Hymny są dłuższymi poetyckimi tekstami, które wyrażają uwielbienie i dziękczynienie. Litanie są modlitwami, w których modlący się przewodnik wypowiada inwokację, a zebrani uczestnicy powtarzają refren.

⁵ A. Shorter. *Prayer in the Religious Traditions of Africa*. Nairobi 1975 s. 2.

⁶ Tamże s. 3 n.

⁷ *Człowiek i religia. Zarys filozofii religii*. Lublin 1977 s. 157.

⁸ Zob. H. Zimoń. *Afrykańskie rytuały agrarne na przykładzie ludu Konkomba*. Warszawa 1992 s. 22-24, 26-32, 39 n., 43-48, 50-53, 58-72, 74-87, 103 n.

Modlitwy rytualne to krótkie teksty o charakterze błagalnym, które towarzyszą ofiarom i innym czynnościom rytualnym⁹

Ludom afrykańskim znane są modlitwy uwielbienia, dziękczynienia, prze-błagania i prośby. Oto przykład modlitwy uwielbienia u ludu Baluba z Zairu:

Boże, Panie i Mistrzu,
 Stworzycielu ludzi,
 Wszystko do Ciebie należy.
 Kiedy spożywam pokarm, czynię to na Twoją cześć,
 Na Twoją cześć uprawiam moje pole.
 Wszystko, co czynię, czynię dla Ciebie.
 Nigdy Cię nie lekceważę.
 Tu na ziemi, ludzie i ich dobra,
 Czyż jest coś, czego by Ci odmówiono?
 Wszystko, ludzie i rzeczy, wszystko jest Twoje,
 Wszystko do Ciebie należy, Panie Boże!
 Wszystko w Tobie rozpoznaje Mistrza¹⁰.

Najbardziej rozpowszechnioną formą modlitwy ludów afrykańskich jest modlitwa błagalna. W czasie święta jamu w wiosce Kukuln starzec Kunaajon, członek ludu Konkomba, wypowiedział następującą modlitwę błagalną na grobie swego ojca Monso:

Ojczy Monso, obiecałem ci ostatnio tego koguta. Kieruj mną i czuwaj nade mną w następnych trzech latach. Gdy jesteśmy na farmie, niech nasza praca przebiega bez kłopotów. Obyśmy nie byli chorzy. Ofiarując tobie dzisiaj tego białego koguta, proszę cię o wzmocnienie opieki nad moim domem. Daj obfitość pokarmu. Jeżeli brak tej ofiary był powodem tego, iż na farmie nie mogłem znaleźć jamu, przyjmij w darze tę chłodną wodę i daj ją twojemu ojcu, dziadkowi Ngmamal i dziadkowi Linguul¹¹ To jest twoja woda. Duchu Naanbuln¹², to twoja woda. Duchu ziemi, Kpungdo¹³, to jest również twoja woda.

Modlitwy afrykańskie mają charakter indywidualny lub wspólnotowy. Stosunkowo rzadko spotyka się modlitwy wypowiedane przez jednostki w celach osobistych i prywatnych. W różnych sytuacjach życiowych i bez określonego

⁹ S h o r t e r. *Prayer* s. 20.

¹⁰ L. V. T h o m a s. *La religion négro-africaine dans son essence et ses manifestations. W: Religions africaines et christianisme. Colloque International de Kinshasa 9-14 janvier 1978.* Kinshasa 1979 s. 74 n. Tłumaczenie polskie: J. Urban. *Doświadczenie Boga u ludów Bantu.* Warszawa 1987 s. 85.

¹¹ Ngmamal i Linguul byli braćmi Sichima, ojca Monsy.

¹² Naanbuln jest duchem opiekuńczym lineażu Paacham i Kaasiini z rodu Kukulniib.

¹³ Kpungdo jest duchem ziemi lineażu Paacham i Kaasiini.

kontekstu Afrykanie zwracają się spontanicznie z krótkimi wezwaniami i inwokacjami do Boga, duchów opiekuńczych i zmarłych przodków. Wykazują one, iż ludzie uważają Boga i inne istoty nadnaturalne za istoty zawsze im bliskie, gotowe do spełnienia ich potrzeb, niezależnie od religijnych formalności. Krótkie modlitwy są często wypowiedane w imieniu całej wspólnoty domowej. To samo dotyczy jednostki, która udaje się do specjalisty rytualnego, aby ten modlił się i złożył ofiarę w jego intencji¹⁴. Modlitwy afrykańskie mają przede wszystkim wymiar wspólnotowy.

Większość modlitw prowadzą tacy specjaliści rytualni, jak: kapłan, wróżbita, znachor, król, naczelnik rodu czy lineażu, głowa rodziny. Modlitwy mówione są w imieniu grupy społecznej lub w imieniu jednostki należącej do danej grupy społecznej.

Pewna liczba modlitw ma charakter dialogowy, podkreślający uczestnictwo wspólnoty w modlitwie i wspólnotowy wymiar zanoszonych prośb. Prowadzący rozpoczyna i kontynuuje modlitwę, a uczestnicy odpowiadają, powtarzając pewne słowa lidera lub dobrze znaną formułę modlitewną. Można powiedzieć, że wszyscy uczestnicy modlą się nawet wtedy, gdy jedynie prowadzący wymawia słowa modlitwy. Uczestnicy utożsamiają się z treścią wypowiedzanych tekstów. Ci, którzy tego potrzebują, modlą się lub też przedstawiają swoje prośby liderowi, a on modli się w ich imieniu.

Afrykanie modlą się najczęściej w pozycji stojącej. Konkombowie modlą się stojąc lub siedząc w kucki. Krótkie inwokacje nie są związane z określonym miejscem. Mimo to pewne miejsca i przedmioty są uważane za święte. Z tego powodu są to miejsca modlitwy i celebrowania innych aktów kultu. Zaliczamy do nich drzewa, gaje, rzeki, źródła, góry, kamienie, groby, skrzyżowania i rozwidlenia dróg, wejście do chaty i zagrody, dziedziniec wewnętrzny zagrody. Świątyń w wielkim stylu nie spotykamy w tradycyjnych religiach afrykańskich. Znane są natomiast proste chaty kultowe, w których znajdują się garnki, miotły, bębny, dzwonki, stołki jako symbole przodków i bóstw. Czasem pomalowane fasady i elementy dekoracyjne wskazują na sakralny charakter chaty. Niektóre miejsca sakralne są jeszcze skromniejsze: kilka garnków sakralnych lub kamieni w małym ogrodzeniu, ołtarze koniczne z gliny na dziedzińcu zagrody, gliniane figury¹⁵. Konkombowie modlą się na dziedzińcu wewnętrznym zagrody, przed wejściem do chaty lub zagrody, na grobach, w chatach kultowych, w zagajnikach i gajach.

¹⁴ H. H u b e r. *Das Gebet in den Naturreligionen. Zeugnisse aus Westafrika*. „Studia Missionalia” 24:1975 s. 27.

¹⁵ Tamże s. 28 n.

Modlitwy obrazują człowieka i jego postawę wobec Boga i innych istot duchowych. Człowiek przyjmuje postawę pokory, nazywając siebie „małym robaczkiem” (modlitwa ludu Oromo z Etiopii) czy „mrówką” (modlitwa ludu Dinka z Sudanu)¹⁶. Jest on dzieckiem wobec Boga i duchów zmarłych. Nie ma on siły w obliczu wszechmocnego Boga: „Dzisiaj my, twoje stworzenia, klękamy przed Tobą w pokornej prośbie. Nie mamy siły” (modlitwa ludu Lozi z Zambii); „Ty możesz wszystko, bez Ciebie jestem bezsilny” (modlitwa lekarza rodzimego u ludu Fang z Kamerunu i Gabonu)¹⁷

Afrykanie uważają, że należą do Boga. Dlatego w wielu modlitwach zwracają się do Boga jako do Ojca i Stwórcy, a siebie uważają za „dzieci Boga” lub „lud Boga”. Modlą się: „Wiem, że Ojciec mi pomoże”; „Przyjdźcie wszyscy i proście Boga o życie dla człowieka, przyjdźcie wszyscy i otrzymacie życie od Boga” (modlitwy ludu Dinka z Sudanu)¹⁸; „O Boże naszych przodków, nasze życie zależy od Ciebie i bez Ciebie jesteśmy niczym [...] Bez Ciebie nie możemy żyć, ponieważ nie będziemy mieli pokarmu ani wody do picia. Ty jesteś źródłem życia” (modlitwa ludu Adhola z Ugandy)¹⁹

II. ADRESACI MODLITWY

Adresatami modlitw są: Istota Najwyższa, bóstwa, duchy ziemi, duchy opiekuńcze rodów, duchy buszu i duchy przodków. G. Dieterlen stwierdza we wstępie książki pt. *Textes sacrés d'Afrique Noire*: „Człowiek zwraca się prawie zawsze najpierw do Boga, Stwórcy, wszechwiedzącego i wszechmocnego oraz do tych istot, którym On delegował swoją moc”²⁰ Według teologa kenijskiego J. S. Mbiti 90% modlitw (z ponad 300 podanych w książce *The Prayers of African Religion*, London 1975) jest adresowanych bezpośrednio do Istoty Najwyższej²¹ Obraz Istoty Najwyższej wyrażony w modlitwach odpowiada afrykańskiej idei Boga, znanej z literatury afrykanistycznej.

Bóg jest ojcem i stwórcą. Często spotyka się w modlitwach takie określenia, jak: „mój Ojciec”, „nasz Ojciec”, „Ojciec naszych ojców”, „Bóg Ojciec”, „Ojciec naszej rasy”, „Ojciec, który nigdy nie umiera”. Ludzie mają zaufanie

¹⁶ J. S. M b i t i. *The Prayers of African Religion*. London 1975 s. 33, 85, 141; G. L i e n h a r d t. *Divinity and Experience. The Religion of the Dinka*. Oxford 1961 s. 45. Zob. również E. E. E v a n s - P r i t c h a r d. *Nuer Religion*. Oxford 1956 s. 12.

¹⁷ M b i t i. *The Prayers* s. 69, 72.

¹⁸ Tamże s. 32, 142; *The Prayers of Man*. Ed. A. M. di Nola. London 1962 s. 21 n.

¹⁹ M b i t i. *The Prayers* s. 145.

²⁰ G. D i e t e r l e n. *Textes sacrés d'Afrique Noire*. Paris 1965 s. 20.

²¹ M b i t i. *The Prayers* s. 4, 14.

do Boga, który jest ich ojcem. Mają dostęp do Niego, zwracają się do Niego swobodnie. Oto fragment modlitwy Hotentotów Nama:

Ty, o Tsui-goab!²²
 Ojciec naszych ojców,
 Ty nasz Ojcie!
 Niech pada deszcz!
 Niech nasze stada żyją!
 I nam daj żyć, proszę!
 Jestem rzeczywiście bardzo słaby
 Z pragnienia,
 Z głodu!
 Obym spożywał owoce pól!
 Czy Ty nie jesteś naszym Ojcem?
 Ojcie naszych ojców,
 Ty, Tsui-goab²³

Bóg nazywany jest również „nasz Dziadek”, „wielki Starszy”, „Matka” Atrybut ojcostwa i macierzyństwa Boga wyraża jego rodzinną relację do ludzi. On jest ich początkiem, rodzicem, protektorem, schronieniem. Dlatego ludzie uważają się za dzieci Boga²⁴.

Afrykanie często zwracają się w modlitwie do Boga jako stwórcy. Bóg wzywany jest jako „Stwórca wszystkiego i wszechwiedzący”, do którego modlą się i któremu składają ofiary, któremu polecają nasiona w czasie zasiewów, ponieważ On sprawia, iż nasiona kiełkują i wschodzą. Ludzie zwracają się do Boga w czasie głodu i prosząc o ratunek, powołują się na jego ojcostwo: „Ty jesteś naszym Ojcem, a my jesteśmy Twoimi dziećmi. Ty nas stworzyłeś” (modlitwa ludu Konde z Tanzanii)²⁵. Z powodu bezpłodności modlą się do Boga, aby stworzył życie w bezpłodnych kobietach, ponieważ On jest ojcem: „Ty jesteś naszym Ojcem i stworzyłeś nas wszystkich” Umierający mężczyzna prosi o pomoc Boga, Stwórcę, a rodzice nowo narodzonego dziecka ofiarują je „Stwórcy i Wszechmocnemu” jako „nowy pączek” (modlitwa Pigmejów z Zairu)²⁶.

Życie ludzkie zaczyna się w Bogu, trwa w Bogu i kończy się w Bogu. Jako Stwórca wszystkich rzeczy jest On uznawany za tego, który sam stworzył ludzi. Jest On jednocześnie daleki i bliski. Modlitwa ludu Dinka z południo-

²² Tsui-goab jest imieniem Boga Hotentotów Nama.

²³ M b i t i. *The Prayers* s. 35.

²⁴ Tamże s. 4.

²⁵ *The Prayers of Man* s. 35.

²⁶ Tamże s. 4.

wego Sudanu przypomina ludziom, że Bóg stworzył słońce, księżyc i gwiazdy, które się rodzą i umierają i znowu się pojawiają. Stworzył także człowieka, który się rodzi i umiera i nie pojawia się znowu²⁷ Jako Stwórca, Bóg jest źródłem życia.

Bóg uważany jest za opiekuna kraju. Do Niego ludzie modlą się o pomoc w czasie wojny i podczas innych niebezpieczeństw. Bóg słyszy wołających do Niego. We wszystkich okolicznościach życia Bóg jest „naszym schronieniem” (modlitwa ludu Barundi z Burundi)²⁸.

Stwórca jest godny chwały i dziękczynienia. Jest On w modlitwie wielbiony jako „siedem niebios i siedem ziem”, „wielki Człowiek”, „wielki Duch”, „wielki Bóg” Bóg jest tak godny dziękczynienia, że trudno znaleźć słowa wdzięczności. Narodzenie dziecka jest jedną z wielu okazji do wyrażenia podziękowania Bogu.

Bóg jest niewidzialny, bez końca, wieczny. „Na początku był Bóg”, „wielki Starzec”, wszechobecny, święty, wszechmocny, wszechwiedzący: „Ty masz dwoje oczu, które widzą dobrze zarówno w dzień, jak i w nocy” (modlitwa ludu Baronga z Mozambiku)²⁹ Bóg jest nieśmiertelny: „Na początku był Bóg, dzisiaj jest Bóg, jutro będzie Bóg” (modlitwa Pigmejów z Zairu)³⁰; „Ty, który jesteś bez śmierci, który nie znasz śmierci, który żyjesz zawsze” (modlitwa ludu Fang z Kamerunu i Gabonu)³¹ Bóg nie może być przedstawiony w obrazie: „Kto może zrobić obraz Boga? On nie ma ciała. On jest słowem, który wychodzi z twoich ust” (modlitwa Pigmejów z Zairu)³².

Bóg jest „wielkim Duchem”, który jest ciągle aktywny w stwarzaniu (modlitwa ludu Szona z Zimbabwe)³³ Lekarz rodzimy zwraca się do Boga jako do „ducha o męskiej sile, ducha mocy” (modlitwa ludu Fang z Kamerunu i Gabonu). Bóg kocha ludzi, którzy są dziełem Jego miłości. Bóg obdarzył ludzi środkami do życia, deszczem, zdrowiem, opieką. Jest On dawcą wszystkich dobrych rzeczy.

Odpowiedzią człowieka jest ufność w Bogu, który jest Panem, Stwórcą i Ojcem. „Przyszliśmy do Ciebie, boże Do, aby prosić o życie [...] Wiemy, że jesteś silnym Bogiem i wierzymy w Ciebie” (modlitwa ludu Fang z Kamerunu

²⁷ Tamże s. 20.

²⁸ Tamże s. 16 n.

²⁹ Tamże s. 39.

³⁰ M b i t i. *The Prayers* s. 144.

³¹ *The Prayers of Man* s. 7.

³² M b i t i. *The Prayers* s. 144.

³³ E. W. S m i t h, A. M. D a l e. *The Ila-speaking Peoples of Northern Rhodesia*. Vol. 1. London 1920 s. 127.

i Gabonu)³⁴. Lekarz rodzimy modli się przepęnliony ufnością: „Duchu, jestem Twój, a Ty jesteś mój, przyjdź do mnie [...] Ty możesz wszystko i bez Ciebie jestem bezsilny, jestem bezsilny” (modlitwa ludu Fang z Kamerunu i Gabonu)³⁵, „O Boże naszych przodków, nasze życie zależy od Ciebie i bez Ciebie jesteśmy niczym” (modlitwa ludu Adhola z Ugandy).

Duchy są drugą kategorią istot duchowych, które są adresatem niektórych modlitw. Zdaniem J. S. Mbiti około 10% modlitw zwraca się do duchów lub ich wspomina w tej czy innej formie. W religiach afrykańskich przyjmuje się, iż niektóre duchy zostały stworzone przez Boga, inne są duchami zmarłych przodków lub są personifikacjami naturalnych przedmiotów czy zjawisk (np. ziemi, powietrza, słońca, drzew)³⁶.

Nieliczne modlitwy skierowane są do duchów ziemi, drzew i zwierząt. Oto modlitwa ludu Aszanti z Ghany, skierowana do ducha ziemi:

Ziemi, będąc jeszcze żyjącym,
W tobie składam moją ufność,
Ziemi, która przyjmiesz moje ciało.
Zwracamy się do ciebie,
I ty to zrozumiesz³⁷

Bardzo rzadko modlitwy zwracają się do bóstw czy bohaterów narodowych, np. do Kunda u ludu Ngombe z Zairu, do Nyikang u ludu Szylluk z Sudanu, do Macardit u ludu Dinka z południowego Sudanu³⁸. Oto przykład modlitwy skierowanej do bohatera narodowego Nyikang u ludu Szylluk z Sudanu:

Wzywam praojca Nyikang,
Składam dłonie do modlitwy:
O, Nyikang, proś Boga, który stworzył ziemię.
Nyikang, wzywaj Boga,
Ponieważ On stworzył ludzi,
Ponieważ On zsyła deszcz [...]³⁹

Najczęściej w modlitwach wspomniane są duchy przodków: „Twój pokarm jest tutaj, on jest tutaj. Niech dzieci cieszą się dobrym zdrowiem. Niech żony

³⁴ *The Prayers of Man* s. 10.

³⁵ Tamże s. 9.

³⁶ M b i t i. *The Prayers* s. 3, 7 n.; Z i m o Ń. *Afrykańskie rytuały agrarne* s. 123; t e n-
ż e. *Religie ludów pierwotnych*. W: *Religioznawstwo w katechezie. Materiały katechetyczne religioznawstwa*. Pod red. M. Majewskiego, H. Zimonia. Kraków 1987 s. 105.

³⁷ R. S. R a t t r a y. *Religion and Art in Ashanti*. London 1927 s. 278.

³⁸ M b i t i. *The Prayers* s. 11.

³⁹ *The Prayers of Man* s. 27.

rodzą dzieci, aby wasze imiona nie były zapomniane” (modlitwa ludu Acholi z Ugandy)⁴⁰, „Duchy, chodźcie szybko, przyjdźcie i uczynicie szczęśliwymi członków waszego rodu” (modlitwa ludu Logoli z Kenii)⁴¹

Konkombowie zwracają się w modlitwie do Istoty Najwyższej, duchów ziemi, duchów opiekuńczych rodu, własnych duchów, duchów bliźniąt, duchów buszu i duchów opiekuńczych zagród. Najczęściej jednak wspomniano duchy przodków, które otaczają zagrody swych potomków szczególną opieką. W modlitwach wymieniani są nieraz tylko najbliżsi zmarli. Prosi się ich o przekazanie składanych ofiar dalszym przodkom, których żyjący już nie pamiętają.

III. TREŚĆ MODLITW

Treść modlitw obejmuje wszystkie sfery indywidualnego i zbiorowego życia oraz różne potrzeby Afrykanów. Życie i uczestnictwo w życiu należy w Afryce do fundamentalnych wartości. Prorok Mugwe u ludu Meru z Kenii prosi w modlitwie boga Kirinyaga o życie i przekazanie życia:

Kirinyaga, właścicielu wszystkich rzeczy,
 Proszę Cię, daj mi, co potrzebuje,
 Ponieważ cierpię,
 I również moje dzieci cierpią [...]
 Proszę Cię o życie,
 O dobre życie z rzeczami,
 O zdrowych ludzi bez choroby,
 Niech oni rodzą zdrowe dzieci.
 Kobiety cierpią z powodu bezpłodności,
 Niech one oglądają dzieci.
 Daj kozy, bydło, żywność, miód [...]⁴².

W wielu modlitwach Afrykanie proszą o dzieci. Cierpienie spowodowane bezpłodnością wyraża modlitwa ludów Barundi i Banjarwanda z Burundi i Rwandy:

O Imana⁴³ kraju Hutu i Tutsich, gdybyś mógł mi pomóc chociaż raz!
 O Imana, gdybyś mógł mi dać domostwo i dzieci!
 Upadam przed Tobą, Imana.
 Krzyczę do Ciebie: daj mi potomka, daj mi podobnie jak dajesz innym!

⁴⁰ M b i t i. *The Prayers* s. 104.

⁴¹ G. W a g n e r. *The Bantu of Northern Kavirondo*. Vol. 2. London 1956 s. 107.

⁴² B. B e r n a r d i. *The Mugwe. A Failing Prophet*. Oxford 1959 s. 115.

⁴³ Imana jest imieniem Boga.

Imana, co mam robić, gdzie mam pójść?
 Jestem zrozpaczony: gdzie jest dla mnie miejsce?
 O miłosierny Imana, pomóż mi tym razem!⁴⁴

Wiele afrykańskich modlitw dotyczy zdrowia i uzdrowienia. Są to uniwersalne potrzeby człowieka i podstawowe wartości w tradycyjnych religiach afrykańskich, ściśle związane z fundamentalną tematyką życia. Prośby o uzdrowienie są prawdopodobnie najczęściej wyrażane w modlitwach Afrykanów, dotkniętych różnymi chorobami zagrażającymi ich życiu. Dlatego proszą oni o obronę przed śmiercią, o uleczenie z choroby i wyzwolenie z niebezpieczeństwa⁴⁵. Rytuały uzdrawiania są również często praktykowane w nowych ruchach religijnych.

Oto modlitwa mężczyzny, członka ludu Anuak z Sudanu, skierowana do boga Juok, którego dziecko jest chore:

O Juok, jesteś wielki,
 Ty mnie stworzyłeś.
 Nie mam nikogo innego.
 Juok, Ty jesteś w niebie,
 Ty jesteś jedynym.
 Teraz moje dziecko jest chore
 I Ty spełnisz moje pragnienie⁴⁶.

Z okazji święta plonów sorga Konkombowie proszą ducha opiekuńczego Kunang i przodków o życie spokojne, pomyślność, płodność, obfitość pokarmu oraz uwolnienie od chorób i wszelkiego nieszczęścia:

[...] Dzień dzisiejszy jest dniem nowego roku i ofiarowania pokarmu z nowych plonów. Oddając tobie to piwo z nowego sorga i składając te ofiary, prosimy cię [praprzodku Kotien], uczyni nasze życie znośniejszym i bardzo spokojnym. Daj pomyślność i więcej dzieci. Wiele kobiet jest obecnie nieplodnych. Niech rodzą więcej dzieci. Daj obfitość pokarmu, który spożywamy. Z powodu zachorowań występujących obecnie w wiosce, prosimy was, duchu Kunang, praprzodku Kotien i przodku Tindaan, złączcie się razem i uwolnijcie nas od tych chorób. Wszyscy przodkowie, to piwo jest dla was [...] Prosimy o uwolnienie nas w przyszłości od wszelkiego nieszczęścia i zapewnienie spokojnego życia w wiosce oraz wszelkiej pomyślności.

⁴⁴ M b i t i. *The Prayers* s. 86.

⁴⁵ S h o r t e r. *Prayer* s. 60; M b i t i. *The Prayers* s. 37-44.

⁴⁶ C. G. S e l i g m a n, B. Z. S e l i g m a n. *The Pagan Tribes of the Nilotic Sudan*. 2nd edition. London 1965 s. 111 n.

Modlitwy o deszcz podkreślają ważność opadów w życiu ludów afrykańskich. Deszcz jest symbolem życia i pomyślności dla ludzi, zwierząt i roślin. Modlitwy o deszcz mają charakter kolektywny: „Boże, daj nam deszcz” (modlitwa ludu Nandi z Kenii)⁴⁷, „Przychodzimy prosić o wodę – umieramy z pragnienia” (modlitwa Hotentotów)⁴⁸, „O, boże Lesa, przyjdź do nas z deszczem” (modlitwa ludu Ila z Zambii)⁴⁹

Cenioną wartością w życiu Afrykanów jest pokój zewnętrzny i wewnętrzny, wpływający z życzliwości, zgody i harmonii społecznej. W modlitwie porannej Boranowie z Kenii proszą Boga o pokój:

O Boże, pozwoliłeś mi przetrwać tę noc w pokoju,
 Niech ten dzień przeżyję w pokoju.
 Gdziekolwiek się udam
 Obdarz mnie pokojem na mojej drodze,
 O Boże, prowadź mnie.
 Kiedy mówiłem,
 Oddal ode mnie oszczerstwo.
 Gdy jestem głodny,
 Niech nie narzekam.
 Gdy jestem zadowolony,
 Chroń mnie przed pychą⁵⁰.

Kikujowie z Kenii proszą Istotę Najwyższą Ngai o pokój w następującej modlitwie w formie litanii:

Niech starcy obdarzeni są mądrością i mówią jednym głosem.
 Chwalimy Cię, Ngai. Niech pokój będzie z nami.
 Niech kraj cieszy się spokojem
 I ludzie niech się rozmnażają.
 Chwalimy Cię, Ngai. Niech pokój będzie z nami.
 Niech ludzie i bydło cieszą się powodzeniem i są wolni od choroby.
 Chwalimy Cię, Ngai. Niech pokój będzie z nami.
 Niech pola owocują
 I ziemia niech będzie urodzajna.
 Chwalimy Cię, Ngai. Niech pokój będzie z nami⁵¹.

W niektórych modlitwach Afrykanie proszą o uwolnienie od zła i kłopotów, od czarownictwa, nieczystości rytualnej i przekleństwa. W czasie święta plo-

⁴⁷ A. C. H o l l i s. *The Nandi*. Oxford 1909 s. 48.

⁴⁸ S m i t h, D a l e. *The Ila-speaking* s. 95.

⁴⁹ Tamże s. 209.

⁵⁰ C. T u t s c h e k. *A Grammar of the Galla (Boran) Language*. Munich 1845 s. 87 n.

⁵¹ J. K e n y a t t a. *Facing Mount Kenya*. London 1938 s. 238.

nów sorga w wiosce Nabwa starzec Bibilti, członek ludu Konkomba, oblewając krwią z kurczaka przybytek ducha opiekuńczego Nacheen, prosił go o obronę przed czarownikami:

Duchu Nacheen, duchu Nacheen, wstań i przyjmij tego pstrego kurczaka. Ktokolwiek chciałby szkodzić domownikom zagrody, niech będzie pozbawiony mocy szkodenia i niech oddali się. W przeszłości duch Nacheen zabijał czarowników, dzisiaj nie może tego czynić. Wstań i przyjmij tę ofiarę.

Z treści tej i innych modlitw wyraźnie wynika bojaźń Konkombów przed czarownikami i dlatego różnym przybytkom przypisuje się funkcje apotropeiczne. W dalekiej przeszłości czarowników zabijano lub wypędzano z wioski. Duch opiekuńczy Nacheen sankcjonował oskarżenia starszyny i orzeczenia wróżbitów, skazując oskarżonych o praktykowanie czarów na karę śmierci lub banicję.

Sprawy wspomniane w modlitwach ludów afrykańskich mają wymiar indywidualny i wspólnotowy oraz zastosowanie uniwersalne. W swej treści modlitwy są bardzo wszechstronne i wyrażają one szeroki zakres doświadczeń i refleksji ludzkich. Na pierwszym miejscu treść modlitw dotyczy spraw związanych z egzystencją, płodnością i pożywieniem. Ludy afrykańskie proszą o pomoc w konkretnych sprawach życia codziennego.

*

Modlitwy ludów afrykańskich wyrażają duchowość afrykańską i ich studium przyczynia się do zrozumienia tradycyjnych religii afrykańskich. Ludom afrykańskim znane są modlitwy uwielbienia, dziękczynienia, przebłagania i prośby. Modlitwy afrykańskie mają charakter indywidualny lub wspólnotowy.

Adresatami modlitw afrykańskich są: Bóg, bóstwa, duchy ziemi, duchy opiekuńcze rodów, duchy buszu i duchy przodków.

Treść modlitw obejmuje wszystkie dziedziny życia indywidualnego i zbiorowego oraz różne potrzeby Afrykanów. Na pierwszym miejscu treść modlitw dotyczy spraw związanych z życiem, płodnością, pożywieniem, zdrowiem, pokojem. Ludy afrykańskie proszą istoty nadnaturalne o pomoc w konkretnych sprawach życia codziennego.

PRAYER AMONG THE AFRICAN PEOPLES

S u m m a r y

Prayers among the African peoples reflect the African spirituality and the study of those prayers contributes to the understanding of traditional African religions. The African peoples are acquainted with the prayers of adoration, thanksgiving, propitiation and request. African prayers have either individual or community character.

African prayers are addressed to God, deities, Earth spirits, clan protective spirits, spirits of the bush and of the ancestors.

The content of the prayers comprise all the spheres of individual and community life as well as the needs of the African people. The foremost place in the prayers is taken by the matters of life, fertility, food, health and peace. The African peoples request the help of supranatural beings in definite problems of everyday life.

Summarized by H. Zimoń SVD